

พระอภัยมณี : การผสมผสาน ระหว่างชนบทเดิมกับจินตนาการใหม่

อ.อัญชลี ภูตะกา*

บทนำ

สุนทรภู่ เป็นกวีเอกที่ได้รับการยกย่องมากที่สุดคนหนึ่ง แม้ว่าเวลาจะล่วงเลยมาถึงสองร้อยกว่าปีแล้วก็ตาม ผลงานของท่านก็ยังคงได้รับความนิยมจากชนทุกชั้นมาจนถึงปัจจุบัน ดังที่ ประจักษ์ ประภาพิทยากร (๒๕๒๒ : ๒๐) กล่าวว่า “ทั้งนี้เพราะวรรณกรรมของท่านเข้าถึงคนไทยทุกระดับ ไม่ว่าจะมีการศึกษาสูงต่ำหรืออาชีพแตกต่างกันอย่างไร คำกลอนจากวรรณกรรมของสุนทรภู่ทั้งในทำนองสุภาษิตและโวหารพิศواس มักจะมีผู้จดจำดื่มด่ำและยกมาเปรียบเปรยกันอยู่เสมอ”

ในบรรดาวรรณกรรมของสุนทรภู่ พระอภัยมณีเป็นนิทานคำกลอนที่เป็นที่รู้จักของผู้อ่านทั่วไป และอาจกล่าวได้ว่าเรื่องพระอภัยมณีเป็นนิทานคำกลอนเรื่องที่ดีที่สุดของสุนทรภู่ ดังที่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๑๐ : ๔๗) ทรงกล่าวว่า “ในบรรดาหนังสือบทกลอนที่สุนทรภู่ได้แต่งไว้ถ้าจะลองให้ผู้อื่นชี้ขาดว่า เรื่องไหนเป็นเรื่องที่ดีกว่าเพื่อน ก็น่าจะเห็นยุติกันโดยมากกว่าเรื่องพระอภัยมณีเป็นเรื่องที่ดีที่สุด เพราะเป็นเรื่องยาว แต่งดีทั้งกลอนทั้งความคิดผูกเรื่อง”

เปลื้อง ณ นคร (๒๕๔๒ : ๓๑๗) ได้กล่าวถึงเรื่องพระอภัยมณีไว้ว่า

“คำกลอนเรื่องพระอภัยมณีเป็นอมตะวรรณกรรมของสุนทรภู่ถึงแม้เนื้อเรื่องจะพ้นสมัย แต่แก่นสารของเรื่องอันเกี่ยวข้องกับความรัก ความซึ้ง ความสัตย์ ความเสียสละ ซึ่งสุนทรภู่ระบายลงไว้ในท้องเรื่องนั้นจะเป็นสิ่งที่จับใจคนอ่านทุกสมัย ตัวละครในเรื่องพระอภัยมณี มีทั้งบรรพชิต เด็ก คนหนุ่มสาว คนชรา นักรบ สัตว์ ปีกาญจนา ยักษ์ ผู้วิเศษ กษัตริย์ คนสามัญ จากในเรื่องมีทั้งในน้ำ บนบก ในป่า ในพระราชวัง สนามรบ เกือบจะพูดได้ว่าเรื่องพระอภัยมณีนั่นคือเรื่องของคนทั้งโลก”

วินัย ภูระหงษ์ (๒๕๒๕ : ๒) ได้กล่าวไว้ในรายงานผลการวิจัยในโครงการพระเอกในวรรณคดีคลาสสิกของไทย เรื่องพระอภัยมณี พระเอกศิลปินไว้ว่า “นิทานกลอนเรื่องพระอภัยมณีเป็นเรื่องประโลมโลกที่รู้จักกันแพร่หลายและเป็นที่ยึดจับใจคนกระทั่งปัจจุบัน ทั้งนี้โดยแก่นสาระของเรื่องและผู้แต่งบรรจุลงไว้ที่ยังทันสมัยอยู่เสมอ ทั้งสำนวนโวหาร ที่ง่ายแต่ไพเราะ ตลอดจนพฤติกรรมของตัวละครซึ่งมีทุกประเภทที่เชื่อมโยงให้เกิดเหตุการณ์ต่อเนื่อง อันกล่าวได้ว่านิทานเรื่องพระอภัยมณีเป็นเรื่องราวของพฤติกรรมของคนทั้งโลก”

จากคำกล่าวข้างต้น ทำให้สรุปได้ว่า นอกจากความดีเด่นในเรื่องของการประพันธ์คำกลอนซึ่งสุนทรภู่ได้รับการยกย่องให้เป็นยอดแล้ว ความดีเด่นของพระอภัยมณีอีกประการหนึ่งอยู่ที่การผูกเรื่อง การสร้างตัวละคร และการสร้างฉากที่มีความแตกต่างไปจากเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ทั่วไป ซึ่งเรื่องพระอภัยมณีนี้ สุนทรภู่ได้นำจินตนาการของตน ความรู้ ความคิดจากตำนาน ประวัติศาสตร์ ชาดก และวรรณคดีของชาติอื่นมาผสมผสาน สอดร้อยเข้าเป็นเรื่องเดียวกันได้อย่างเหมาะสมกลมกลืน

การผสมผสานระหว่างชนบเดิมกับจินตนาการใหม่

จากที่ได้กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่าเรื่องพระอภัยมณีมีความโดดเด่นเหนือนิทานเรื่องอื่น ๆ เนื่องจากมีลักษณะที่แตกต่างออกไปตรงที่โครงเรื่อง ตัวละครและฉากไม่ได้ดำเนินไปเหมือนเรื่องใด ซึ่งนิทานไทยส่วนใหญ่จะมีลักษณะที่เหมือนกัน ทั้งโครงเรื่อง ตัวละครและฉากแทบจะถอดแบบกันออกมาทุกเรื่อง แต่สุนทรภู่ได้จินตนาการเรื่องพระอภัยมณีขึ้นมาใหม่ จึงทำให้ได้รับการยกย่อง และเป็นที่ยอมรับมาจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามถึงแม้เรื่องพระอภัยมณีจะเต็มไปด้วยความคิดที่แปลกใหม่ แต่สุนทรภู่ก็ยังคงรักษาชนบเดิมของการแต่งนิทานไทย ทำให้เรื่องมีความผสมผสานระหว่างชนบเดิมกับจินตนาการใหม่ ๆ ของสุนทรภู่ ทั้งนี้พิจารณาได้จากโครงเรื่อง ตัวละคร และฉาก

โครงเรื่อง

โครงเรื่องของนิทานคำกลอนเกือบทุกเรื่องจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน หรือเป็นไปในทำนองเดียวกันจนผู้อ่านสามารถเดาเรื่องล่วงหน้าได้ เริ่มต้นด้วยกำเนิดเจ้าชายมีบุญญาบารมี แต่ในวัยเยาว์ทรงได้รับความเดือดร้อนเพราะถูกริชยา ต้องพลัดพรากกระเหเร่ร่อนไป หรือบางเรื่องเดินทางไปเล่าเรียนวิชาในกลางป่า ท่องเที่ยวผจญภัยพบกับโจร หรือยักษ์แล้วสู้รบกัน ได้ธิดาเจ้าเมืองอื่นเป็นภรรยา แล้วเดินทางกลับมานครอบครองบ้านเมืองแทนบิดา การดำเนินเรื่องจะเป็นไปในทำนองเดียวกันหมดแบบนี้จะแตกต่างบ้างก็ตรงรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ โครงเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ นั้น เสฐียรโกเศศ (๒๕๐๗ : ๑๗๖) ได้กล่าวว่า “วรรณคดีไทยก็เหมือนกับแต่งเรื่องละคร ต้องแต่งเป็นแบบเดียวกันคือ พระเอกเป็นลูกกษัตริย์ไปเรียนศิลปศาสตร์กับฤๅษีแล้วได้นางเอกเป็นเมีย แต่ถูกยักษ์ลักเอาเมียไป หรือไม่ก็ไปลักลูกสาวยักษ์และฆ่ายักษ์ซึ่งเป็นพ่อของเมียตายตั้งนี้เป็นต้น ไม่ได้มีใครแต่งเรื่องให้ออกแนวนี้หรือแบบนี้ไปได้ จะมีที่แตกต่างไปบ้างก็เป็นส่วนย่อยเท่านั้น” บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (๒๕๑๔ : ๖๔-๖๕) ก็ได้กล่าวไว้ว่า “นิยายกลอนก็มักจะเป็นอย่างที่มีเจ้าชายมนุษย์ไปพบเจ้าหญิงธิดากษัตริย์ยักษ์แล้วมักจะได้อีกนางนั้นมาภายหลังก็ได้รับชนบดกษัตริย์ยักษ์จนมีบทกลอนกล่าวว่า รักลูกสาวยักษ์พาภักจนจร แล้วกลับย้อนมาฆ่าพ่อตาย” นอกจากนี้แล้วยังมีการกล่าวถึงนิทานต่าง ๆ ที่เกินปกติวิสัยของมนุษย์ธรรมดาทั่วไป เช่น การเหาะเหินเดินอากาศ การแปลงกาย ดังที่ วิทย์ คิวะศรียานนท์ (๒๕๓๑ : ๙๓) ได้กล่าวถึงลักษณะของวรรณคดีไทยไว้ว่า “เรื่องราวต่าง ๆ ในวรรณคดีจิตรพิสดาร เต็มไปด้วยอิทธิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งถ้าไม่ได้เป็นด้วยความเคยชินแล้ว เราจะเห็นว่าพิลึกกึกกือเป็นอันมาก เช่น เรื่องนางที่เกิดในดอกบัวหรืออยู่ในผอบ (นางจิตราในเรื่องอุณรุท นางสีดาในเรื่องรามเกียรติ์) เรื่องมนุษย์หรือหนุมาน ซึ่งเป็นวานรอันไม่มีอะไรผิดแปลกไปจากมนุษย์เลยสมสู่กับสัตว์น้ำ (หนุมานกับนางวานรินในเรื่อง รามเกียรติ์ พระอภัยกับนางเงือกและผีเสื้อสมุทรในเรื่องพระอภัยมณี) บรรดาสัตว์ที่กล่าวในเรื่องเหล่านี้มักจะพูดภาษามนุษย์ได้ และมีกิริยาท่าทางเหมือนอย่างมนุษย์ (นางแมวในเรื่องไชยเชษฐ) เทวดาสมสู่กับมนุษย์ (ในเรื่องมณีพิชัย พระอินทร์มาสมสู่กับนางเกษณจินเกิดธิดาคือนางยอพระกลิ่น)”

จะเห็นว่าโครงเรื่องของนิทานจะมีลักษณะที่ค่อนข้างตายตัวซ้ำแบบกันเรื่อยมา และแม้กระทั่งตอนจบเรื่อง นิทานเกือบทั้งหมดมีโครงเรื่องแบบจบดี คือจบด้วยความสุขสมหวังของตัวละครเอก หรือที่เรียกว่าจบแบบสุชานุกรม

เมื่อนำเรื่องพระอภัยมณีมาเปรียบเทียบกับลักษณะของโครงเรื่องนิทานทั่วๆ ไปก็จะเห็นว่าเรื่องพระอภัยมณีมีการดำเนินเรื่องในส่วนที่เป็นรายละเอียดแตกต่างไปจากกรอบการดำเนินเรื่องเดิมๆ ดังที่ สมพันธ์ เลขาพันธ์ (๒๕๓๗ : ๑๒๐) กล่าวว่า “สุนทรภู่เป็นกวีที่มีประดิษฐการ (Invention) โดยเฉพาะความคิดริเริ่มในการสร้างองค์ประกอบของเนื้อเรื่องนิทานแนวใหม่ ในด้านโครงเรื่องและการดำเนินเรื่องของนิทานคำกลอน สุนทรภู่ตั้งใจจะสร้างโครงเรื่องให้เปลี่ยนแปลงไปจากนวนิทานคำกลอนจักรๆ วงศ์ๆ ซึ่งแพร่หลายมากแล้วในขณะนั้นได้พยายามลดอิทธิพลลงเป็นอันมาก”

เรื่องพระอภัยมณีเริ่มต้นเรื่องด้วยการให้ตัวละครเอก คือ พระอภัยมณีกับศรีสุวรรณซึ่งเป็นโอรสกษัตริย์ คือ ท้าวสุทัศน์แห่งเมืองรัตนาดำเนินทางไปศึกษาหาความรู้ตามประเพณีโดยเดินทางไปเรียนวิชากับอาจารย์ที่นอกเมือง ตรงนี้สุนทรภู่ได้ดำเนินเรื่องไปตามลักษณะของนิทานทั่วๆ ไป

สมเด็จพระบิตุรงค์ตำรงราชย์
จะเสกสองครองสมบัติขัตติยา
จึงตำรัสตรัสเรียกโอรสราช
พ่อจะแจ้งเจ้าจงจำคำโบราณ
ย่อมพากเพียรเรียนไสยศาสตร์เวท
ได้ป้องกันอันตรายนครา

แสนสวาทลูกน้อยเสนหา
แต่วิชาสิ่งใดไม่ชำนาญ
มาริมอาสน์แท่นสุวรรณแล้วบรรหาร
อันชายชาญเชือกษัตริย์ขัตติยา
สิ่งวิเศษสืบเสาะแสวงหา
ตามกษัตริย์ขัตติยาอย่างโบราณ
(พระอภัยมณี : หน้า ๑)

แต่สิ่งที่แตกต่างไปจากเรื่องอื่นๆ นั้น คือ พระอภัยมณีกับศรีสุวรรณไม่ได้เดินทางไปเรียนวิชากับพระเจ้าตา แต่อาจารย์ของพระอภัยมณีกับศรีสุวรรณเป็นทศปาโมกษ์ และทศปาโมกษ์นั้นก็ไม่ได้อาศัยอยู่ในถ้ำหรืออาศรม อาจารย์ของทั้งสองนั่งเก้าอี้สอนและพักอาศัยอยู่ในดึก

สิบห้าวันต้นเดินในไพรสนธ์
เรียกว่าบ้านจันทคามพราหมณ์พุดผา
อาจารย์หนึ่งชำนาญในการยุทธ์
รำกระบองป้องกันกายสกันธ
อาจารย์หนึ่งชำนาญในการปี
ผู้ไต่พังวังเวงในวิญญูณ
อันสองท่านราชครูนั้นอยู่ดึก
เป็นข้อความตามมีวิชาการ

ถึงตำบลบ้านหนึ่งใหญ่หนักหนา
มีทศปาโมกษ์อยู่สองคน
ถึงอาวุธชุดมาดั่งท่าฝน
รักษาตนมิให้ต้องคมศัสตรา
ทั้งดีดสีแสนเสนาเพราะหนักหนา
เคลืมนิทรลึ้มกายดั่งวายปราณ
จดจารึกอักขราไว้หน้าบ้าน
แสนชำนาญเลิศลภพไตร
(พระอภัยมณี : หน้า ๓)

นอกจากนี้แล้วพระอภัยมณีกับศรีสุวรรณก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียนให้กับอาจารย์อีกด้วย ซึ่งเหมือนกับการศึกษาเล่าเรียนในปัจจุบันโดยอาจารย์ตั้งค่าเล่าเรียนไว้ถึงแสนตำลึงทอง

แม้ผู้ใดใครจะเรียนวิชามัง
ถ้ามีทองแสนตำลึงมาถึงใจ

จงอ่านหนังสือแจ้งแฉ่งไข
จึงจะได้ศึกษาวิชาการ
(พระอภัยมณี : หน้า ๓)

วิชาที่เล่าเรียนกันนั้นก็แตกต่างไปจากพระโอรสของเรื่องอื่นๆ ที่ต้องเรียนวิชาการต่อสู้การทำศึกสงคราม เพื่อเตรียมตัวเป็นกษัตริย์ที่ดีต่อไปในอนาคต แต่พระอภัยมณีกลับเรียนวิชาดนตรี คือ การเป่าปี่และศรีสุวรรณเลือก ที่จะเรียนวิชาการเป่ากระบอกแม้จะเป็นวิชาการต่อสู้แต่ก็เป็นเพียงการใช้กระบอกเท่านั้น การให้พระเอกของเรื่อง เปลี่ยนจากนักรบมาเป็นเป็นศิลปินนั้นมีผลต่อการดำเนินเรื่องต่อไปเป็นอย่างมากเพราะเป็นสาเหตุให้ท้าวสุทัศน์ โกรธมากที่ทั้งสองคน ไม่ได้เลือกเรียนวิชาตามสถานะของตนจึงไล่ทั้งสองคนออกจากเมือง

ท้าวสุทัศน์ฟังอรชรโอรสราช
โกรธกระโทบพาแล้วพาที
อันดนตรีปี่พาทย์ตะโพนเพลง
แต่พวกกูผู้หญิงที่โน้นวัง
อันวิชาอาวุธแลโล่เสน
เป็นกษัตริย์จักรพรรดิพิสดาร
ลูกกาลีมีแต่จะขายหน้า
จะให้อยู่เวียงวังก็จังไร
ไปเที่ยวเล่นเป็นปีแล้วมิสา
พระพิโรธโกรธตรัสด้วยขัดเคือง

บรมนาถขัดข้องให้หมองศรี
อย่าอวดดีเลยกูไม่พอใจฟัง
เป็นนักเลงเหล่าโลนเล่นโซนหนัง
มันก็ยังเรียนรำได้ชำนาญ
ชอบแต่เกณฑ์ศึกเสียเชื้อทหาร
มาเรียนการเช่นนั้นด้วยอันใด
ช่างชั่วช้าทุจริตผิดวิสัย
ชอบแต่ใส่คอสังเสียจากเมือง
มาพูดจาให้กูคันหูเหือง
แล้วอย่างเอื้องจากบัลลังก์เข้าวังใน
(พระอภัยมณี : หน้า ๔)

เมื่อถูกไล่ออกจากเมืองพระอภัยมณีกับศรีสุวรรณก็ต้องมีเหตุให้พลัดพรากจากกันไป โดยพระอภัยมณีนั้น ถูกนางผีเสื้อสมุทรลักพาตัวไปอยู่ด้วยในถ้ำถึง ๘ ปี ส่วนศรีสุวรรณนั้นได้เดินทางไปถึงเมืองมัจฉาร

ตรงจุดนี้จะเห็นถึงความผสมผสานระหว่างโครงเรื่องแบบฉบับกับโครงเรื่องที่เป็นแบบใหม่ ศรีสุวรรณจะมีการดำเนินชีวิตเหมือนกับตัวละครเอกในเรื่องอื่นๆ ไป คือ ตัวเองเป็นลูกกษัตริย์แต่ต้องพลัดพรากจากบ้านเมือง แต่แล้วก็ได้แสดงออกให้เห็นถึงความเก่งกล้าสามารถ แล้วก็สุขสมหวังด้วยการได้อิธิดาของเจ้าเมือง คือ นางเกษราและเมืองมัจฉารมาครอบครองตรงตามแบบฉบับ

สมเด็จพระท้าวศวงค์พงษ์กษัตริย์
ทั้งอำมาตย์เสนาข้าทูลละออง
แล้วอวยพรพูนสวัสดิ์พิพัฒน์ผล
พระญาติวงศ์พงศ์กษัตริย์ชัตติยา
ต่างอำนวยอวยพรพูนสวัสดิ์
ก้านัลในไพร่ฟ้าข้าราชการ

มอบสมบัติในพระคลังทั้งสิบสอง
สำหรับครองมัจฉารนครา
จงพระชนมย์ยั่งยืนหมื่นพรรษา
กับเสนาน้อมประณตบทมาลย์
ครองสมบัติตราบกาลปาวสาน
ได้พึงโพธิสมภารสำราญใจ
(พระอภัยมณี : หน้า ๑๒๘-๑๒๙)

ส่วนการดำเนินชีวิตของพระอภัยมณีมีลักษณะที่ตรงข้ามกับศรีสุวรรณ สาเหตุที่ต้องพลัดพรากกับศรีสุวรรณ

นั่นก็เป็นเพราะว่าพระอภัยอุกนางยักษ์ผีเสื้อสมุทรมาลักพาตัวไปเป็นสามี ตรงนี้จะเห็นได้ว่าเป็นความแตกต่างจากเรื่องอื่นๆ ที่ว่า “รักลูกสาวยักษ์พากันจร” เพราะพระอภัยมณีไม่ได้รักนางผีเสื้อสมุทรแล้วลักพาตัวหนีไปด้วยกัน แต่พระอภัยมณีกลับอุกนางยักษ์มาลักพาตัวไปเป็นสามีแทน

~~~~~
ยิ่งปิ่นป่วนรวนเรเสน่ห์รัก
อุตลุดผุดทะเลขึ้นตึงตึง
ซูลมุนหมุนกลมดั่งลมพัด
กลับกระโดดลงน้ำเสียงต่ำโครม
ครั้นถึงแท่นแผ่นผาศิลาลาด
ค่อยวางองค์ลงบนเตียงเคียงประคอง

นางผีเสื้อตาตู่ทั้งหูปึง
สุดจะหักวิญญณ์เหมือนบ้าหลัง
โดยกำลังโลดโผนโจนกระโจม
กอดกระหวัดอุ้มองค์พระทรงโฉม
กระทุ้มโถมถีบดำไปถ้ำทอง
แสนสวาทเปรมปรีดีไม่มีสอง
ทำกระหยิ่มยิ้มย่องด้วยยินดี
(พระอภัยมณี : หน้า ๑๓-๑๔)

ภรรยาคนแรกและคนที่สองของพระอภัยนั้นเป็นอมมนุษย์ทั้งคู่ กว่าพระอภัยมณีจะมีภรรยาที่เป็นมนุษย์ก็คนที่สาม คือ นางสาววรรณมาลีซึ่งเป็นธิดาภคินี

นอกจากนั้นแล้วถ้าเป็นตามโครงเรื่องแบบฉบับตัวละครเอกต้องออกไปท่องเที่ยวผจญภัย สถานที่ที่จะเป็นป่าเขา ไปชมนก ชมไม้หรือล่าสัตว์ เรื่องพระอภัยมณีก็มีตอนเช่นเดียวกัน เป็นตอนที่นางสุวรรณมาลีเกิดความไม่สบายใจขึ้นมา พ่อของนางจึงคิดพานางไปเที่ยว แต่ไม่ได้พานางไปเที่ยวป่าเช่นเรื่องอื่นๆ ได้พานางไปท่องเที่ยวทางทะเลแทนโดยการล่องเรือไปเรื่อย ๆ

ฝ่ายองค์ท้าวสิลราชไสยาสน์ตื่น
ชวนบุตรีลีลาศลงเกตรา
พระทรงนั่งยังแท่นท้ายบาทลี
เหลาล้ำต่ำตันหนคนทั้งนั้น
ทั้งหน้าหลังตั้งกันลั่นม้ารื้อ
พอออกอ่าวจลมอุตรามาเพลาเพลา

สำราญรื่นแต่งองค์ทรงภูษา
พร้อมบรรดาสาวสุรางค์นางกำนัล
ฝูงนารีแซ่ซ้องอยู่ห้องกัน
เร่งให้ชันควานโห่ไล่สำเภา
แล้วชันซอชักใบขึ้นใส่เสา
เล่นสำเภาผางผางมากลางชล
(พระอภัยมณี : หน้า ๑๖๓)

การท่องเที่ยวทางทะเลของนางในครั้งนี้ก็ได้ทำให้นางต้องจากบ้านเมืองไปถึง ๒ ปี และได้ทำให้นางได้พบกับพระอภัยมณี เกิดความใคร่ต่อกันขึ้นจนเป็นสาเหตุให้เกิดเรื่องราวยุ่งยากทั้งหลายในภายหลัง

ศึกสงครามที่เกิดขึ้นในเรื่องนี้สุนทรภู่ก็ได้เปลี่ยนสถานที่ให้มาทำศึกกันทางเรือแทนการรบกันบนบกเหมือนเรื่องอื่นๆ และการรบกันนั้นก็ได้เป็นการรบกันระหว่างเผ่าพันธุ์ เช่น คนรบกับยักษ์แต่เป็นการรบกันระหว่างคนด้วยกันเองที่มีความแตกต่างกันทางเชื้อชาติ ภาษา คือพวกเมืองลังกา ซึ่งในเรื่องถือว่าเป็นพวกฝรั่ง

ฝ่ายฝรั่งลังกล้วนกล้าหาญ
โห่สนั่นสัญญาณยิงปืนไฟ
ยิงประดังตึงตึงเสียงผิงผาง
ปล่อยมณฑกนกกลับป็นคาบชุด

เห็นได้การเกิดลมพายุใหญ่
ต่างลัดใบโบกรงเข้ายิงยุทธ์
ทั้งสองข้างคับคั่งสับประยุทธ์
ชนวนฟุดไฟบุบเสียงฟุดตึง

พลหมิพสินสมุทรจุดปิ่นหลัก
แต่คลื่นโยกโดนดั่งเสียงปึงปึง
บ้างแยะแยกแตกประทุทะโล่ง
ทั้งสองข้างต่างตายบ้างวายน้ำ
พลลังกาหนาแน่นแล่นตลบ
พวกโจรน้อยถอยรบไม่หลบไกล

บ้างเยื้องยักยิบ้างเสียงผางผิง
โลดทะลิ่งลุ่มทลายลงหลายลำ
กระดานกระโดงหักผ่าเกตราครว่า
บ้างกอดปล้ำกันจนปลาคร้าเอาไป
เข้ากรับรบกัณเสียงหวั่นไหว
ยิงปืนใหญ่แย่งกันสนั่นดัง
(พระอภัยมณี : หน้า ๓๐๒)

ตอนจบของเรื่องพระอภัยมณีนี้ ก็นับได้ว่าเป็นการจบแบบสุขนานุกรมตามลักษณะนิยมของผู้แต่งและผู้อ่านชาวไทย เพราะไม่ได้มีตัวละครเอกตัวใดจบชีวิตลงไป แต่ก็มี ความแตกต่างอยู่บ้างที่ตัวละครเอกทั้ง ๓ ตัว คือ พระอภัยมณี นางสุวรรณมาลี และนางละเวง ต่างก็พากันออกบวช เพื่อออกแสวงหาความสุขที่แท้จริงคือการนิพพานตามหลักของพุทธศาสนา ตรงจุดนี้นับได้ว่ามีความแตกต่างจากเรื่องทั่วไปอย่างเห็นได้ชัด

ฝ่ายสองนางต่างบังคมด้วยสมนึก
ต่างชำระสระสนานสำราญองค์
ชฎากลับจิบจัดฉัตรฉวีเย็น
ประจำพลอยห้อยพระศอจรัส
ดาบสพระอภัยให้ศีลหา
จนจบปัญญาลีลาสิกขาปทั้ง
แล้วนั่งเคียงเรียงกันเป็นหลั่นลด
จอมกษัตริย์ปัยถาตามบาลี

ลามาทึกเตียงทองเข้าห้องสง
แล้วก็ทรงเครื่องพรตดาบสนี
ล้วนชาวเขียนลายทองผุดผ่องศรี
ไปนั่งที่แท่นสุวรรณริมบัลลังก์
ว่านนำหน้านางชีว่าที่หลัง
สองนางนั่งกราบงามลงสามที่
รักษาวรตงตามสามฤาษี
นางก็รับสัพพีด้วยปริดา
(พระอภัยมณี : หน้า ๑๒๗๓)

ตัวละคร

ตัวละครในนิทานคำกลอนมักเป็นแบบฉบับมีลักษณะเดียว (Flat Character) คือที่ดีก็ดีตลอดไป หาดำหนดไม่ได้เลย ที่ชั่วร้ายก็ชั่วแต่ด้านเดียว ตัวละครมีลักษณะที่ซ้ำ ๆ กัน เช่นตัวเอกเป็นเจ้าชายมีบุญญาธิการ มีอาวุธวิเศษ ตัวเอกฝ่ายหญิงมักเป็นธิดายักษ์ เป็นลูกคนสุดท้อง ผู้ช่วยพระเอกต้องฉลาดเฉลียว แต่ตัวละครในเรื่องพระอภัยมณีทั้งชายและหญิงต่างก็มีลักษณะที่แตกต่างไปจากตัวละครที่เป็นแบบฉบับ

ตัวละครเอกฝ่ายชาย

ตัวละครเอกฝ่ายชายมักจะเป็นกษัตริย์หรือบุคคลชั้นสูง ดังที่ วิทย ศิวะศรียานนท์ (๒๕๓๑ : ๗๘) กล่าวว่า “ที่เป็นเช่นนี้เพราะเราได้เค้าเรื่องมาจากฮินดู ซึ่งเป็นเรื่องราวของคนชั้นสูง วรรณคดีชิ้นเอกของเรา ถ้าไม่เป็นเรื่องราวของ ท้าวพญามหากษัตริย์ เช่น เรื่องรามเกียรติ์ อิเหนา มัทนพาธา พระนล พระอภัย พระลอ ก็ได้เค้าเรื่องมาจากปัญญาสชาดก ซึ่งเป็นเรื่องของพระโพธิสัตว์ในขณะที่ยกย่องชาติต่างๆ เช่น สมุทรโฆษ สังข์ทอง ควาี พระสุธน”

ตัวละครเอกฝ่ายชายในวรรณคดีไทยทั่วไปจะต้องมีรูปร่างงดงาม มีความสามารถในการรบ มีความมั่งคั่ง กล้าหาญ ถึงแม้ว่าส่วนหนึ่งของลักษณะจะได้รับการส่งเสริมจากอุปกรณ์ภายนอก คืออาวุธหรือของวิเศษประจำตัว เช่น พระขรรค์ รูปเงาะ ไม้เท้า ศร กริช แต่บุคลิกของตัวละครเอกเหล่านี้เป็นบุคลิกภาพของผู้นำที่คอยช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ และที่สำคัญคือมีอุปนิสัยเจ้าชู้ทำให้มีภรรยาหลายคน

ลักษณะเหล่านี้เป็นลักษณะพื้นฐานหรือเป็นแบบฉบับของตัวละครเอกของวรรณคดีไทยทั่วไป เรื่องพระอภัยมณี ตัวละครเอกฝ่ายชายคือพระอภัยมณีก็มีทั้งลักษณะที่ตรงตามแบบและที่มีลักษณะแตกต่างออกไป ลักษณะที่ตรงตามแบบฉบับของตัวละครเอกฝ่ายชายทั่วไป ไปของพระอภัยมณีที่สุนทรภู่คงไว้ได้เป็นอย่างดีก็คือ พระอภัยมณีเป็นคนที่มีความรูปร่างหน้าตาที่งดงาม นอกจากนั้นพระอภัยมณีเป็นผู้นำที่มีความเจ้าชู้มาก มีภรรยาหลายคน ในเรื่อง สุนทรภู่ให้พระอภัยมณีมีภรรยาถึง ๕ คน และก็มี ความแตกต่างหลากหลาย มีทั้งมนุษย์ และอมมนุษย์ เริ่มต้นตั้งแต่ผีเสื้อสมุทร นางเงือก นางวาลี นางสุวรรณมาลี และนางละเวงวันฟ้า

นอกเหนือไปจากการมีรูปร่างหน้าตาที่งดงาม และมีนิสัยเจ้าชู้ที่ตรงตามแบบแล้วพระอภัยมณีนั้นยังมีลักษณะที่แปลกแตกต่างไปจากตัวเอกในเรื่องอื่นๆ ค่อนข้างมากทั้งในด้านบุคลิกภาพ บทบาท และพฤติกรรม โดยพระอภัยมณีไม่ได้เป็นกษัตริย์ที่เป็นนักรบที่รักการต่อสู้และการผจญภัย แต่มีลักษณะที่เป็นศิลปินรักการดนตรีเห็นได้จากการที่เลือกเรียนวิชาเป่าปี่แทนการเรียนวิชาการต่อสู้ จนเป็นสาเหตุให้ถูกขับออกจากเมือง

พระเชษฐาว่าจริงแล้วเจ้าพี่
แต่ใจพี่นี้รักทางนักเลง
ถึงการเล่นเป็นที่ประโลมโลก
แต่ขัดสนจนจิตคิดประวิง

พระฟังความพราหมณ์น้อยสนองถาม
อันดนตรีมีคุณทุกอย่างไป

วิชามีแล้วใครไม่ชมเหง
หมายว่าเพลงดนตรีนี้จริง
ได้ดับโศกสูญหายทั้งชายหญิง
ด้วยทรัพย์สิ่งหนึ่งนี้ไม่มีมา
(พระอภัยมณี : หน้า ๔)
จึงเล่าความจะแจ้งแถลงไข
ย่อมใช้ได้ดังจินดาคำบุรินทร์
(พระอภัยมณี : หน้า ๑๒)

ด้วยนิสัยรักในการดนตรีจึงทำให้พระอภัยมณีเป็นคนที่มีความสนใจในศิลปะ อ่อนน้อม ถ่อมตน ไม่แสดงตนว่าเป็นกษัตริย์อยู่เหนือผู้อื่น นอกจากนั้นพระอภัยมณียังมีนิสัยที่ค่อนข้างจะอ่อนแอเห็นได้จาก การที่ต้องให้พี่สาวพาตัวละครอื่นอยู่ตลอดเวลา อย่างเช่น ศรีสุวรรณซึ่งเป็นน้องในตอนที่ถูกขับออกมาจากเมืองนั้น พระอภัยมณี ได้แสดงให้เห็นถึงความหวาดหวั่นในจิตใจของตนที่มีต่ออนาคตข้างหน้าออกมา จนทำให้ ศรีสุวรรณต้องออกปากเตือนผู้เป็นพี่

พระเชษฐาว่ากรรมแล้วน้องเอ๋ย
มีพันสิ่งอำมาตย์ญาติวงศ์
พระพี่ชายชวนเดินดำเนินหน้า
พระออกนอกนครเข้าป่าร้าง
อันตัวเราพี่น้องทั้งสองน
ทั้งโภชนาอาหารกันดารครั้น
พระอนุชาว่าพี่นี้ขี้ขลาด
แม้ชีวิตยังไม่บรรลือลาญ

อย่าอยู่เลยเรามาไปโพระหง
ทั้งสององค์ออกจากจังหวัดวัง
อนุชาโฉมงามมาตามหลัง
ครั้นเหนื่อยนั่งสนทนาปรึกษากัน
ไม่มีที่พึ่งใครในไพร่สณฑ์
ยิ่งนับวันก็แต่กายจะวายปราณ
เป็นชายชาติช้างงาไม่กล้าหาญ
ก็เชชวนชอกชอนสัญใจไป

เพื่อพบพานบ้านเมืองที่โชนมั่ง
มีความรู้อยู่กับตัวกลัวอะไร

พอประทั้งกายอยู่อาศัย
ชีวิตไม่ปลดปลงคงได้ดี
(พระอภัยมณี : หน้า ๙)

บุคลิกภาพอีกอย่างหนึ่งที่สังเกตได้ คือ พระอภัยมณีเป็นสามเณรที่ค่อนข้างจะเกรงใจภรรยา ถึงแม้ว่าตนเองจะเป็นกษัตริย์ปกครองประชาชนมากมาย แต่สำหรับภรรยาที่อยู่ด้วยสองคน คือ นางสาววรรณมาลี และนางละเวงวันพา พระอภัยมณีไม่สามารถปกครองให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข เพราะมีวาทะเกรงใจอีกฝ่ายหนึ่งอยู่โดยเฉพาะนางสุวรรณมาลีที่พระอภัยมณีค่อนข้างจะเกรงใจมาก

ตัวละครเอกฝ่ายหญิง

ผู้แต่งวรรณคดีไทยมักจะเน้นให้เห็นถึงบุคลิกภาพของนางเอกที่คล้ายคลึงกันเกือบทุกเรื่อง คือ ความงดงาม เป็นเลิศ และความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อสามีเท่าชีวิต แต่ต้องประสบกับชะตากรรมที่ทำให้ต้องได้รับความยากลำบาก เช่น ต้องพลัดพรากจากสามี ระหกระเหินได้รับความทุกข์แสนสาหัส หรือถูกใส่ความ

เมื่อผู้ชายได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำ และมีอำนาจหน้าที่สิทธิขาดทุกอย่างเหนือกว่า ผู้หญิงจะอยู่ในฐานะผู้นำหรือมีบทบาทผู้นำได้ก็ต้องต่อเมื่อแปลงตัวเป็นชาย เมื่อผู้หญิงไม่มีโอกาสในการแสดงความเป็นผู้นำลักษณะนิสัยใจคอของผู้หญิงจึงไม่ค่อยกล้ามีปากมีเสียง แต่มีนิสัยแนบหนักไปที่การอดทน ซื่อสัตย์ต่อสามี เมื่อได้รับความทุกข์ ก็มีหน้าที่ยอมรับความทุกข์นั้น โดยไม่มีทางแก้ไขและไม่บังอาจกล่าวโทษสามี ถึงมีการดุด่าอยู่บ้างแต่ก็ยังคงจงรักภักดีไม่เสื่อมคลาย

ตัวละครเอกฝ่ายหญิงในเรื่องพระอภัยมณีนี้มีอยู่ด้วยกันหลายตัว และแต่ละตัวก็มีบทบาทที่โดดเด่นและมีลักษณะเฉพาะตัว และค่อนข้างมีความแตกต่างจากเรื่องอื่นๆ ไป ในวารสารของสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย ฉบับภาพและบทบาทสตรีไทยในวรรณกรรมไทย (๒๕๓๔ : ๗๗) กล่าวว่า “ตัวละครฝ่ายหญิงในเรื่องพระอภัยมณีมีลักษณะแตกต่างจากตัวละครฝ่ายหญิงในวรรณกรรมดั้งเดิมของไทยหลายเรื่อง นั่นคือมีลักษณะแข็งแกร่ง ฉลาดหลักแหลม เด็ดเดี่ยว และกล้าหาญ ตัวละครฝ่ายหญิงเหล่านี้มีลักษณะเท่าเทียมกับผู้ชาย นั่นคือ เป็นผู้ปกครองประเทศ บัญชาการรบ และออกศึกจริง ๆ ในบางกรณีตัวละครเหล่านี้มีลักษณะเหนือผู้ชายด้วยซ้ำ ตัวละครเอกฝ่ายชาย เช่น พระอภัยมณี ศรีสุวรรณ ไอรสทั้งสองของพระอภัยมณี คือ ลินสมุท และสุดสาครนั้น ล้วนได้รับอิทธิพลจากผู้หญิงและถูกผู้หญิงชมทั้งสิ้น”

นางสุวรรณมาลี นางละเวงวันพา และนางเสาวคนธ์ ต่างก็เป็นตัวละครที่สุนทรภู่สร้างให้มีลักษณะที่แตกต่างไป ตัวละครหญิงที่เป็นแบบฉบับ นางทั้งสามคนต่างก็เป็นผู้หญิงที่มีความเข้มแข็งกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว มีสติปัญญาที่เฉลียวฉลาด มีความเป็นผู้นำและเป็นนักรบที่เก่งกล้า อย่างไรก็ตามสุนทรภู่อยังคงรักษาภาพของนางในวรรณคดีแบบฉบับไว้ ซึ่งก็คือความจงรักภักดีของพวกนางที่มีต่อสามีนั่นเอง

นอกจากนี้ตัวละครหญิงอีกตัวหนึ่ง คือนางวาลีเป็นตัวละครหญิงที่ไม่เหมือนกับตัวละครหญิงในเรื่องใด ๆ เลย คือ นางไม่ได้เป็นหญิงที่มีความงดงาม เป็นที่หลงใหลของชาย แต่สิ่งที่นางมีเหนือหญิงอื่น คือ นางมีสติปัญญาที่ฉลาดหลักแหลม และก็สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นได้อีกด้วย

อยู่ภายหลังยังมีสตรีหนึ่ง
ชื่อวาลีสีเนื้อนั้นคล้าย
ทั้งกายาหางามไม่พบเห็น
เป็นกำพราฆ่าแต่หล่อนยังอ่อนแอ

อายุถึงสามสิบสี่ไม่มีผัว
รูปก็ชั่วชายไม่เอาไลยแล
หน้านั้นเป็นรอยฝีมีแต่แผล
ได้ฟังแต่ตายอยู่ปลายนา

เป็นเชื้อพราหมณ์ความรู้ของผู้เฒ่า
เป็นมรดกตกต่อกันมา
รู้ฤกษ์ผาฬาดินสำแดงเหตุ
ครั้นเจนแจ้งแก้งเอาเข้าเผาไฟ
ถึงหน้าฟ้าฝนจะชุกแล้ง
จนได้ผลคนลือนางวาลี

แต่ก่อนเก่าเดิมบุราณนานหนักหนา
นางอุตสาห์เรียนเล่าจนเข้าใจ
ทั้งไตรเพทพิศุคัมภีร์ไสย
มิให้ใครพบปะพระคัมภีร์
ช่วยบอกแจ้งตายายให้ย้ายที่
เป็นหมอดูแลแน่สุดใจ
(พระอภัยมณี : หน้า ๓๔๔)

นางวาลีก็นับเป็นหญิงที่มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง ความเชื่อมั่นนี้ไม่ได้เหมือนกับหญิงอื่น เพราะไม่ได้เกิดจากการที่นางมีชาติกำเนิดที่สูง หรือมีความงามที่หาใครเทียบได้ยาก ความเชื่อมั่นและมั่นใจในตนเองของนางเกิดจากการที่นางเป็นคนมีวิชาความรู้ นางเชื่อว่าวิชาความรู้ต่าง ๆ มีประโยชน์มากกว่ารูปลักษณ์และทรัพย์สินสมบัติ และจะช่วยให้นางไปสู่จุดมุ่งหมายได้

ตัวละครหญิงทั้ง ๔ ตัวที่ได้กล่าวมานั้นจะเป็นลักษณะที่ไม่เหมือนกับแบบฉบับหญิงในวรรณคดีทั่วไป คือ มีบทบาทขึ้นมาทัดเทียมฝ่ายชายมากขึ้น มีบุคลิกที่คล่องแคล่ว กล้าหาญ มีความรู้ และเก่งกล้าสามารถ ซึ่งเป็นลักษณะที่สุนทรภู่ได้สร้างขึ้นใหม่ แต่ขณะเดียวกัน สุนทรภู่อีกมิได้หลงลืมลักษณะความเป็นแบบฉบับของตัวละครหญิง โดยได้สร้างนางเกษราขึ้นมาเป็นตัวแทนของหญิงที่มีคุณสมบัติเพียบพร้อม และตรงตามชนบททุกอย่าง

ฉาก

นิทานคำกลอนส่วนมากจะมีฉากเป็นป่า ถ้า อุทยาน และสนามรบ ผู้แต่งจะไม่พรรณนาสภาพฉากมากนัก แต่สำหรับเรื่องพระอภัยมณีสุนทรภู่ได้สร้างฉากของเรื่องให้มีความแตกต่างไปจากเรื่องเดิม ดังที่ กาญจนาคพันธุ์ (๒๕๔๐: คำนำ) กล่าวว่า

“ในกระบวนหนังสือพิมพ์คำกลอนพวกหนังสือประโลมโลกที่สร้างเรื่องขึ้นเองในสมัยรัตนโกสินทร์ มีเรื่องพระอภัยมณีของสุนทรภู่เรื่องเดียวที่วางโครงเรื่องเกี่ยวกับภูมิฐานบ้านเมืองผิดแผกแตกต่างกับเรื่องประโลมโลกอื่น ๆ ทั้งหมด กล่าวคือ เรื่องประโลมโลกอื่น ๆ สมมติสถานที่ เช่น บ้านเมือง ตำบลภูเขา แม่น้ำ ฯลฯ ขึ้นลอยๆ พอประกอบเข้าเป็นเรื่อง ส่วนพระอภัยมณีของสุนทรภู่วางโครงเรื่องเกี่ยวกับภูมิฐานบ้านเมืองต่าง ๆ ให้เข้ากับความจริง”

นอกจากการที่ กาญจนาคพันธุ์ ได้พยายามเขียนแผนที่แสดงที่ตั้งของเมืองต่างๆ ในเรื่องแสดงตำแหน่งเมืองตามภูมิศาสตร์ที่ปรากฏอยู่จริง ไม่ว่าจะเป็นเมืองรัตน เมืองรมจักร เมืองผลึก เมืองการเวก เมืองลังกา เมืองวาหุโลม เกาะแก้ว ฯลฯ ฉากของเรื่องพระอภัยมณีนี้ได้อาศัยฉากทะเลเป็นฉากสำคัญ เหตุการณ์ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในท้องทะเลเวลารบกันก็รบกันทางกองทัพเรือ ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างไปจากเรื่องอื่นๆ ที่มักจะใช้ฉากอยู่บนแผ่นดิน

ฉะนั้นการบรรยายฉากหรือการชมธรรมชาติในนิทานเรื่องนี้ แทนที่จะเป็นการชมนกชมไม้ ก็กลายเป็นการชมท้องทะเล และสัตว์น้ำแทน

กรุงกษัตริย์ตรัสชวนพระลูกแก้ว
เหล้าละเมาะเกาะเกียนเหมือนเขียนไว
บ้างอกง้ำน้ำท่วมถึงเชิงผา
เสียงดังโครมใหญ่ไม่กระเทือน
พอลมเรื่อยเฉื่อยขึ้นคลื่นสัจ
ชนม์จลาสารพัดพวกสัตว์ร้าย
ฝูงกระโทโลมาขึ้นคลาคล่ำ
ทั้งกริวกราวเต่าปลาในสาคร
ฝูงฉลามลั่นฉลามมาตามคลื่น
ปลาวาฬวนพันฟองขึ้นฟองฟู

ให้ชมแถวที่ชลาคงคาไส
ที่เขาไม้โชดคุ่มจุ่มชะเงื้อม
แผ่นศิลาแล่นคลื่นกระเพื่อม
เป็นโคลเลื่อมเลื่อมผาศิลาสาย
ให้แล่นตัดไปตามวนชลสาย
เห็นคล้ายคล้ายว่าคล้ายสำเภาจร
บ้างผุดดำเคลื่อนคล้ายลอยสลอน
เที่ยวสัญจรหากินในสินธุ
ฉนากตื่นชมฉนากไม่จากคู่
ทั้งราหูเหราสารพัน
(พระอภัยมณี : หน้า ๑๖๓)

บทสรุป

จากการเปรียบเทียบข้างต้น จะเห็นได้ว่าพระอภัยมณี เป็นนิทานคำกลอน เรื่องที่มีการผสมผสานกันระหว่าง การแต่งที่ยังคงแนวความคิดเดิมกับแนวความคิดใหม่ซึ่งแทรกปนกันไปตลอดทั้งเรื่อง ทั้งโครงเรื่อง ตัวละครและฉาก ซึ่งแนวคิดใหม่นี้เกิดมาจากจินตนาการอัจฉริยภาพของสุนทรภู่ จึงทำให้เรื่องพระอภัยมณีมีความแตกต่างไปจาก นิทานคำกลอนเรื่องอื่นๆ เป็นอย่างมาก

จินตนาการแบบใหม่ๆ ของสุนทรภู่ อาจได้รับอิทธิพลมาจากสภาพสังคมขณะนั้น คือ ในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น ที่บ้านเมืองมีการเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยอยุธยาหลายประการ ทั้งสภาพสังคม ค่านิยมหรือการดำเนิน ชีวิตของคนทั่วไป รวมถึงการรับอิทธิพลของวรรณกรรมต่างประเทศที่เข้ามาแพร่หลายในเมืองไทย ทำให้สุนทรภู่ เกิดความคิดและมุมมองที่มีความแตกต่างไปจากกวีในสมัยก่อนหน้านั้น และได้นำมาถ่ายทอดลงไปในเรื่อง พระอภัยมณี จึงทำให้พระเอกของเรื่องมีความชำนาญในการดนตรีแทนการรบซึ่งมีความแตกต่างไปจากพระเอก ในเรื่องอื่นๆ โดยสิ้นเชิง ส่วนตัวละครฝ่ายหญิงกลับมีความสามารถทางด้านการรบทั้งปักษี มีลักษณะความเป็น ผู้นำ กล้าหาญเด็ดเดี่ยว และจากก็เปลี่ยนไปดำเนินเรื่องที่ทะเลแทนป่าเขา

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าสุนทรภู่จะได้สอดแทรกจินตนาการใหม่ๆ ของตนลงไปในเรื่องพระอภัยมณี แต่การ ให้ตัวละครฝ่ายชายยังคงมีลักษณะนิสัยเจ้าชู้ มีภรรยาหลายคน โดยเฉพาะพระอภัยมณีที่มีภรรยาหลายเผ่าพันธุ์ หรือในขณะที่ตัวละครฝ่ายหญิงเช่นนางสุวรรณมาลี นางละเวงวิณพา นางเสาวคนธ์มีความเก่งกล้าสามารถทัดเทียม ผู้ชาย แต่นางเกษรากลับเป็นหญิงที่มีลักษณะเพียบพร้อมไปทุกด้านตรงตามแบบฉบับนางในวรรณคดีทั่วไป ก็แสดงให้เห็นว่าสุนทรภู่ก็ยังคงรักษาชวนเดิมในการแต่งนิทานเอาไว้ด้วยในขณะเดียวกัน

การผสมผสานระหว่างชนบทเดิมกับจินตนาการใหม่รวมถึงความสามารถในการประพันธ์ที่เป็นเลิศของสุนทรภู่ ส่งผลให้พระอภัยมณีกลายมาเป็นนิทานเรื่องที่มีคุณค่า สนุกสนาน น่าอ่าน และได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายมา เป็นระยะเวลายาวนานจนกระทั่งปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนาคนันท์. (นามแฝง). ภูมิศาสตร์สุนทรภู่. กรุงเทพฯ : ต้นอ้อ แกรมมี จำกัด, ๒๕๕๐.
- ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. ชีวิตประวัติและผลงานของสุนทรภู่. กรุงเทพฯ : โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๕๒ .
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้ากรมพระยา. ประวัติสุนทรภู่. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๐ .
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล.. วรรณไวทยาการ ฉบับวรรณคดี. พระนคร : โครงการตำราสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์, ๒๕๑๔ .
- ประจักษ์ ประภาพิตยากร. วรรณคดีวิเคราะห์พระอภัยมณี. กรุงเทพฯ : เวิลด์โคจำกัด, ๒๕๒๒.
- ประทีป วาทิกทินกร. วรรณกรรมสุนทรภู่. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง , ๒๕๓๔.
- เปลื้อง ณ นคร. ประวัติวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒.
- “ภาพและบทบาทสตรีในวรรณคดีไทย”. วารสารสมาคมภาษาและหนังสือฉบับพิเศษ. เมษายน ๒๕๓๔ - มีนาคม
๒๕๓๕ . ๒๔ (๑-๒) : ๑๐๕ .
- วินัย ภูระหงษ์. พระอภัยมณี พระเอกศิลปิน. กรุงเทพฯ : มปท, ๒๕๒๕.
- วิภา กงกชนันท์. พระเอกในวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒.
- วิทย์ ศิวะศรียานนท์. วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑.
- สมพันธุ์ เลขะพันธุ์. วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗.
- สุนทรภู่. พระอภัยมณีคำกลอน. กรุงเทพฯ : บรรณาการ, ๒๕๑๗.
- เสฐียรโกเศศ. (นามแฝง). การศึกษาวรรณคดีแนววรรณศิลป์. กรุงเทพฯ : ดวงกมล, ๒๕๐๗.